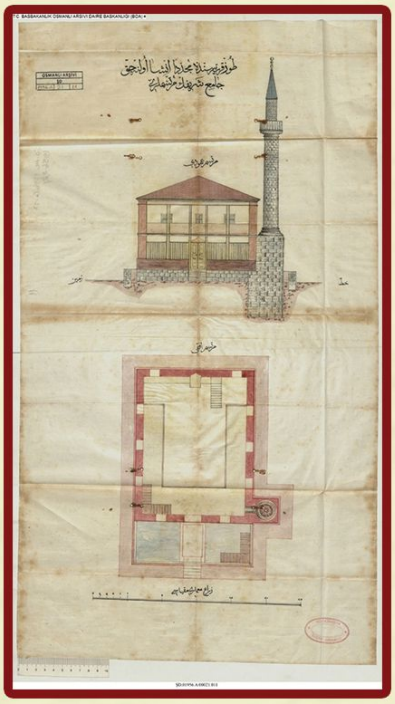
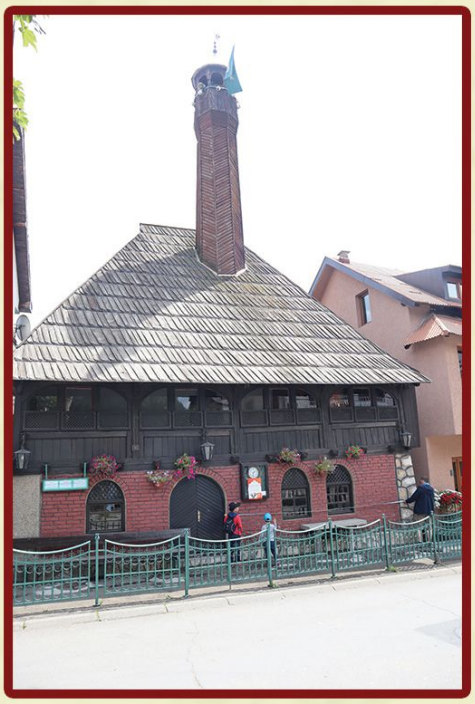
8TH INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON

BALKAN HISTORY STUDIES

Culture, Architecture and art in the Balkans
(September 1st-4th, 2022, Istanbul/Türkiye)

PROCEEDING BOOK V.1

VIII. ULUSLARARASI

BALKAN TARİHİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

Balkanlar'da Kültür, Mimari ve Sanat
(1-4 Eylül 2022, İstanbul/Türkiye)

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI C.1

Editor

Prof. Dr. Abidin TEMİZER

LIVRE DE LYON

2022

8th INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON
BALKAN HISTORY STUDIES

Culture, Architecture and art in the Balkans
(September 1st-4th, 2022, Istanbul/Türkiye)

PROCEEDING BOOK-V.1

VIII. ULUSLARARASI
BALKAN TARİHİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

Balkanlar'da Kültür, Mimari ve Sanat
(1-4 Eylül 2022, İstanbul/Türkiye)

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI-C.1

Editor

Prof. Dr. Abidin TEMİZER

LIVRE DE LYON
Lyon 2022

8th INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON
BALKAN HISTORY STUDIES

Culture, Architecture and art in the Balkans
(September 1st-4th, 2022, Istanbul/Türkiye)

PROCEEDING BOOK-V.1

VIII. ULUSLARARASI
BALKAN TARİHİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

Balkanlar'da Kültür, Mimari ve Sanat
(1-4 Eylül 2022, İstanbul/Türkiye)

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI-C.1

Editor

Prof. Dr. Abidin TEMİZER

LIVRE DE LYON
Lyon 2022

8th INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON BALKAN HISTORY STUDIES Culture, Architecture and art in the Balkans (September 1st-4th, 2022, Istanbul/Türkiye) PROCEEDING BOOK -V.1

Editor •. Prof. Dr. Abidin Temizer • Orcid: 0000-0001-5708-3132
Cover Design • Motion Graphics
Book Layout • Mirajul Kayal
First Published • December 2022, Lyon

ISBN: 978-2-38236-474-1

copyright © 2022 by Livre de Lyon
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by an means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission from the Publisher.

Publisher • Livre de Lyon
Address • 37 rue marietton, 69009, Lyon France
website • http://www.livredelyon.com
e-mail • livredelyon@gmail.com

CONTENTS

ÖNSÖZ I

PREFACE III

I. KARADAĞ'DA OSMANLI DÖNEMİ CAMİLERİ 1
Abidin TEMİZER & İbrahim SERBESTOĞLU

II. BOSNA HERSEK'TE BİR ANADOLU KASABASI; MAGLAJ VE CAMİLERİ 21
İbrahim YILMAZÇELİK & Ali Gökçen ÖZDEM

III. THE OLD MOSQUE IN PETNJICA-GORNJI BIHOR (SANDJAK) – ARCHITECTURAL- CULTURAL CHARACTERISTICS AND RELIGIOUS-EDUCATIONAL SIGNIFICANCE 49
Izet ŠABOTIĆ

IV. ARCHITECTURAL STRUCTURE, FUNCTION AND SYMBOLISM OF THE BLACK MOSQUE COMPLEX IN SOFIA 81
Paulina ANDONOVA

V. KIRÇOVA/KİCEVO (KUZEY MAKEDONYA) SULTAN II. BAYEZİD (ÇARŞI) CAMİİ 105
Galip ÇAĞ

VI. PRİŞTİNE'DE BİR CAMİİ: ÇARŞI CAMİİ, CAMİ-İ SAGİR VEYA KÜÇÜK FATİH CAMİİ 125
Rahman ŞAHİN

VII. ANADOLULU ÇİFTÇİ-ÇOBANLAR ELİYLE EGE ADALARINA VE BALKANLARA GÖTÜRÜLEN NEOLİTİK GEÇİMİN EVRİMİ: EV MİMARİSİ, YAPI MALZEMELERİ VE MADDİ KÜLTÜR (MÖ 6800-5500) 141
İzzet ÇIVGIN

VIII. EDİRNE ÜSKÜDAR NAHİYESİ SİNAN PAŞA VAKFI'NA AİT YAPILARDA GERÇEKLEŞTİRİLEN 1707 YILI TAMİRATI 201
Hasan Ali CENGİZ

IX. KARADAĞ SANCAK BÖLGESİ ÖRNEKLERİYLE KULE EVLER 217
Hacer ARSLAN KALAY & Redzep SKRIJELJ

X. OLD HOUSES IN AKOVA AS PART OF THE ARCHITECTURE OF THE OTTOMAN ERA 245
Miroslav DODEROVIĆ

XI. BOSNIAN ARCHITECTURE ON THE CROSSROADS OF CULTURES: EXAMPLES OF FRUITFUL CHALLENGES 267
Aida ABADZIC HODZIC

XII. THE OTTOMAN ARCHITECTURAL HERITAGE OF BELGRADE – BRIEF OVERVIEW 281
Ema MILJKOVIĆ

XIII. OTTOMAN-BALKAN STYLE IN SERBIAN ARCHITECTURE (LATE 18TH - EARLY 19TH CENTURY) 293
Aleksandar KADIJEVIĆ

XIV. THE INFLUENCE OF OTTOMAN ARCHITECTURE ON THE CREATION OF THE IDENTITY OF THE MONTENEGRIN OLD COASTAL TOWNS BAR AND ULCINJ 305
Gordana ROVČANIN PREMOVIĆ & Marijan PREMOVIĆ

XV. İSLİMYE'DE OSMANLI MİRASININ TASFİYESİ (XIX. YÜZYIL SONU-XX. YÜZYIL BAŞLARI) 327
Meryem KAÇAN ERDOĞAN

XVI. OSMANLI DEVLETİ'NİN 1739 YILINDAN SONRA BELGRAD'I YENİDEN İMAR FAALİYETİ 397
Osman KÖSE

XVII. ÜSKÜP KALESİ VE TARİHİ GELİŞİMİ 411
Mehmet İNBAŞI

XVIII. SON ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR IŞIĞINDA YENİ PAZAR KALESİ 441
Vladan VIDOSAVLJEVIĆ & Enisa HUSEINOVIĆ

XIX GÜMÜLCİNE'DE ERKEN TARİHLİ BİR TEKKE: PÛŞÎ PÛŞÂN ZÂVİYESİ 459
Turan GÖKÇE

XX. ARNAVUTLUK'UN ERGİRİ İLİNDEKİ SU YAPILARI 509
Enes KAVALÇALAN

XXI. MEHMED EMİN İSEVİÇ'E GÖRE BOSNA'DAKİ MEDRESELER 541
Unut Sergen DAL

PRİŞTİNE'DE BİR CAMİİ: ÇARŞI CAMİİ, CAMİ-İ SAGİR VEYA KÜÇÜK FATİH CAMİİ

A Mosque in Pristina: Çarşı Mosque, Small Mosque or Small Fatih Mosque

Rahman ŞAHİN

Öz: Osmanlı hakimiyetinden önce Sırp despotluğunun önemli bir şehri olan Priştine, 859 / 1454-1455 yılında bölgede bulunan diğer şehirlerle birlikte fethedilmiştir. Doğrudan Osmanlı toprağı haline gelen şehrin İslami bir kimlik kazanması için çok sayıda dini mabet inşa edilmiştir. Fatih Sultan Mehmed, burada hem kendi ismiyle bir cami yaptırmış, hem de yapımına nihai fetihten önce başlanan bir caminin inşasını tamamlatmıştır. XVI. yüzyıl ortalarına gelindiğinde Müslüman nüfusun şehirdeki artışına paralel olarak cami ve mescitlerin sayısı da çoğalmıştır.

Bu bildirinin konusu Fatih Sultan Mehmed tarafından ikmal edilen, belgelerde ve halk arasında çeşitli isimlerle anılan Çarşı Camii'dir. Zikredilen cami Priştine şehir merkezinde olup Fatih Sultan Mehmed Camii'ne iki yüz, Yaşar Paşa Camii'ne ise yüz metre mesafededir. Çarşı Camii'nin yapımının ne zaman başladığı konusunda bir belirsizlik ve araştırmacılar arasında ihtilaf bulunmaktadır. Bu çalışmada arşiv belgelerinden elde edilen bilgilerin yardımı ile zikredilen belirsizlik ve ihtilaf giderilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Priştine, Çarşı Camii, Cami-i Sagir.

Abstract: Pristina, which was an important city of Serbian despotism before Ottoman rule, was conquered together with other cities in the region

* (Arş. Gör. Dr.), Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-posta: rahmansahin@erciyes.edu.tr

in 859 / 1454-1455. After the conquest, many religious temples were built for Pristina to gain an Islamic identity. Mehmed the Conqueror not only had a mosque built under his own name, but also completed the construction of a mosque, that the construction of which was started before the final conquest. By the middle of the 16th century, the number of mosques and masjids increased in parallel with the increase in the Muslim population in the city.

The subject of this paper is the Çarşı Mosque, whose construction was completed by Mehmed the Conqueror, and which is known by various names in archive documents and among the public. The mosque mentioned is in the city center of Pristina, two hundred meters from Fatih Sultan Mehmed Mosque and one hundred meters from Yaşar Pasha Mosque. There is uncertainty and disagreement among researchers about when the construction of Çarşı Mosque started. In this study, with the help of the information obtained from the archive documents, the mentioned ambiguity and conflict will be tried to be eliminated.

Key Words: Kosovo, Pristina, Çarşı Camii, Camii-i Sagir

Giriş

Priştine şehir merkezinde bulunan Çarşı Camii, Agim Ramadani caddesi ile Zejnel Salihu ve İbrahim Lütfiu sokaklarının kesiştiği noktadadır. Kubbeli ve tek minareli bir forma sahip olan bu caminin avlusunda sekizgen planlı mermer şadırvanı bulunmaktadır. Cami halk arasında Sultan Murad Camii, Küçük Fatih Camii, Çarşı Camii, Muradiye, Taş Camii veya Cami-i Sagir gibi çeşitli isimlerde anılmaktadır[1]. Caminin ismi konusundaki çeşitlilik inşaatının başlama zamanı içinde geçerlidir. Araştırmacılardan Hafız-Asım[2] cami inşaatını

1 Neval Konuk, Mehmet Zeki İbrahimgil, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I-II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006, s. 413; Raif Vırmiça, *Kosova Tekkeleri Türbeleri ve Kitabeli Mezar Taşları*, *Sufi Kitap*, İstanbul 2010, s. 215.

2 Nimetullah Hafız, Mücahit Asım, "Priştine Kitabeleri", ÇEVREN, S. 15 (1977), s. 79; Nimetullah Hafız, Mücahit Asım, "Priştine Kitabeleri", *Vakıflar Dergisi*, C. XI (1978), s. 208.

başlatanın Sultan I. Murad, Kiel[3], Konuk-İbrahimgil[4] ve Vırmiça[5] Sultan I. Bayezid, Asimov[6] ve Ayverdi[7] ise Sultan II. Murad olduğunu ileri sürmektedir. Caminin isimlendirilmesi ile inşaatının ne zaman başladığı konusundaki bu belirsizlikler, bölgenin fetih sürecinden ve cami duvarında bulunan kitabelerdeki ifade düşüklüğünden ileri gelmektedir. Ayrıca bu duruma az da olsa caminin isimlendirilmesi konusunda Osmanlı belgelerindeki farklılıklar da katkı sunmuştur. Tüm bu belirsizliklerin giderilmesi için bölgenin fetih sürecine ve camiye ait arşiv belgelerine yakından bakmak gerekir.

Priştine Fatih Sultan Mehmed Camii (Fotoğraf 15.04.2017 tarihinde Rahman ŞAHİN tarafından çekilmiştir.)

3 Machiel Kiel, "Priştine", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı 2007, C. 34, s. 347.

4 Konuk, İbrahimgil, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I-II*, s. 493.

5 Raif Vırmiça, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999, s. 215.

6 Mücahit Asimov, "Kosova'da Esirgenmemiş Anıtlar", ÇEVREN, C. 3 (1974), s. 45.

7 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri III (Yugoslavya)*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2000, s. 158.

Priştine Çarşı Camii (Fotoğraf 15.04.2017 tarihinde Rahman ŞAHİN tarafından çekilmiştir.)

Bölgenin fetih süreci çeşitli safhalara ayrılmaktadır. Bunlardan ilki 1389 I. Kosova savaşı, ikincisi 1439 fetihleri ve ardından gelen 1444 Edirne-Segedin anlaşması, sonuncusu ise Fatih Sultan Mehmed'in 1454-1455 Sırbistan seferleri ile bölgenin nihai fetih safhasıdır.

Rumeli içlerine doğru ilerleyen Osmanlı Devleti'ne karşı başta Sırplar olmak üzere batı Hristiyan âleminde genel bir hoşnutsuzluk vardı. Özellikle Sırp Kralı Lazar ile Bosna Kralı Tvrtko hem kuzeyden gelebilecek Macar tehdidine hem de güneyden ilerleyen Osmanlı tehlikesine karşı ittifak içerisindeydi[8]. Bu ittifaka Bulgar Kralı Şişman ve Sırp Despotu Vuk Brankoviç'de katıldı ve Osmanlı'ya karşı büyük bir ordu hazırlandı[9]. Haziran 1389[10] tarihinde iki ordu

8 Mehmet İnbaşı, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", İslam Tarihi ve Medeniyeti, Siyer Yayınları 2018, C. 12, s. 89.

9 Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, çev. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013, ss. 109–10; Kemalpaşazâde (İbn Kemal), *Tevârih-i Âl-i Osman III. Defter*, çev. Abdullah Satun, Çamlıca, İstanbul 2014, s. 72.

10 Savaşın tarihi konusunda kaynaklarda ihtilaf bulunmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Ahmet Ağırakça, "Birinci Kosova Savaşı İle İlgili Kaynaklar", *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s. 23.

Kosova'da karşı karşıya geldiğinde Sırp, Bosna, Hırvat, Arnavut, Bulgar, Macar ve Çek askerlerinden oluşan müttefik kuvvetlerine karşı Sultan I. Murad, kendi askerlerinin yanı sıra Anadolu beylikleri ile Makedonya ve Bulgaristan'dan gelen kuvvetlerle savaşa katılmıştı[11]. Osmanlı Devleti'nin mutlak galibiyetiyle sonuçlanan bu savaşta Sırp Devleti'ne ağır bir darbe indirildi[12]. Savaşta şehit düşen Sultan I. Murad yerine şehzade Bayezid tahta geçmiştir. Savaş sonrasında Lazar'ın hâkimiyeti altındaki toprakların büyük çoğunluğu fethedilmiştir[13]. Zikredilen olayların akabinde Priştine ve civarı da Osmanlı hakimiyetine girmiştir.

Anadolu'daki işleri yoluna koymayı planlayan Sultan I. Bayezid, Lazar'ın eşi Milica ile bir anlaşma yaparak Lazar'ın yerine kral olarak Stefan Lazareviç'i tanımıştır[14]. Stefan Lazareviç, yapılan anlaşma ile Osmanlı Devleti'ne vergi ödemeyi ve savaş zamanı 20 bin asker göndermeyi kabul etmiştir[15]. Böylelikle Osmanlı Devleti Sırp topraklarını doğrudan ilhak etmemiş, fetih yöntemlerine uygun olarak kendisine bağlı bir vasallık hâlinde devam etmesini sağlamıştır.

Sultan I. Bayezid'in 1402 Ankara savaşı yenilgisi ve sonrasında yaşanan fetret devrinde Priştine, Sırp egemenliğinde kalmaya devam etmişti. Stefan Lazareviç hayatının sonlarına doğru tahtını yeğeni Georg (Durad) Brankoviç'e bırakarak 19 Temmuz 1427'de

11 Feridun M. Emecen, "Kosova Savaşları", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı 2002, C. 26, s. 222.

12 Feridun M. Emecen, "Balkanlar ve Bosna Tarihi Bakımından Kosova Savaşının (1389) Önemi", *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s. 304.

13 Nihal Atsız, "Âşıkpaşaoğlu Tevârîh-i Âl-i Osman", *Osmanlı Tarihleri I*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949, s. 134.

14 Behiştî Ahmed Çelebi, *Târih-i Behiştî II Varidât-ı Sübhânî ve Fütuhât-ı Osmanî II (791- 907/1389-1502)*, çev. Fatma Kaytaz, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016, s. 81; İlhan Türkmen, "Osmanlı Devleti'nin Emrinde Bir Sırp Despotu: Stefan Lazareviç", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 28 (2013), s. 452.

15 Halil İnalcık, "Bayezid I", *Kuruluş Dönemi (1302 - 1481) Osmanlı Sultanları*, İSAM Yayınları, Istanbul 2015, s. 130.

ölmüştür[16]. Brankoviç hanedan ailesinin ilk hükümdarı olan Georg Brankoviç, tahta geçtiği ilk yıllarda Osmanlı ile dostane ilişkiler kurmuş ve kızını Osmanlı sultanı ile evlendirme sözü vermişti[17]. Fakat ilerleyen süreçte Brankoviç Macar kralı önderliğinde oluşturulan Osmanlı karşıtı ittifak içerisinde yer almıştır. Sultan II. Murad kendisine karşı oluşturulan ittifaktan haberdar olup 1437 yılında Macar Kralı Sigismund'un ölümüyle birlikte harekete geçmiş[18], 1439 yılında üç ay muhasara ettikten sonra önce despotluğun merkezi Semendire'yi, sonrasında da zengin gümüş madenlerine sahip Novabırda'yı fethederek Sırp topraklarının büyük bir kısmını Osmanlı hâkimiyeti altına almayı başarmıştır[19]. Vılk-ili 1439 yılında Osmanlı Devleti idaresine girmiş, Semendire tarafları Turhan Bey, Priştine-Novabırda tarafları Gazi İshak Bey ve Şahabeddin Paşa tarafından yönetilmişti[20]. Bu fetihle birlikte Priştine ve civarı vassalıktan çıkarak doğrudan Osmanlı toprağı haline gelmiştir.

Topraklarını kaybeden Georg Brankoviç sığındığı Macarları kışkırtarak Osmanlıya karşı yeni bir Haçlı seferi yapılmasını sağlamıştır[21]. 1443 yılında Macar Kralı ve Sırp Despotu önderliğinde hazırlanan Haçlı ordusu karşı harekete geçip Niş ve Sofya'yı geçerek İzladi geçidine kadar ilerlemiş ve burada Osmanlılar

16 Türkmen, "Osmanlı Devleti'nin Emrinde Bir Sırp Despotu: Stefan Lazareviç", s. 456.

17 Atsız, "Âşıkpaşaoğlu Tevârîh-i Âl-i Osman", s. 172; Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, s. 255.

18 Halil İnalcık, "Murad II", *Kuruluş Dönemi (1302 - 1481) Osmanlı Sultanları*, İSAM Yayınları, Istanbul 2015, s. 168.

19 Atsız, "Âşıkpaşaoğlu Tevârîh-i Âl-i Osman", s. 180; Necdet Öztürk (çev.), *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000, s. 77.

20 Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, s. 264; Behiştî Ahmed Çelebi, *Târih-i Behiştî II Varidât-ı Sübhânî ve Fütuhât-ı Osmanî II (791- 907/1389-1502)*, s. 219.

21 Halil İnalcık, Mevlûd Oğuz (çev.), *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtnâme*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s. 8.

tarafından güçlükle durdurulabilmiştir[22]. Sultan II. Murad bu zor durum karşısında Despot Georg Brankoviç aracılığıyla Segedin'de Macarlar ile bir anlaşma imzalamış ve 1439'da Osmanlı toprağı hâline gelmiş olan bu coğrafya Despot'a iade edilmiştir[23].

29 Mayıs 1453 tarihinde İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmed ilk iş olarak Sırp meselesinin halline yönelmiştir. Osmanlılar, Tuna berisindeki Balkan yarımadası üzerinde düşman elinde köprübaşları bırakılmamasını, özellikle Morova vadisinde Macar etkisine açık Sırp despotluğunun ortadan kaldırılmasını hedeflenmiştir[24]. Bu kapsamda Fatih Sultan Mehmed 1454 yılında ilk Sırbistan seferine çıkmış ve Sifrice-hisar ile Umol kaleleri feth olunmuştur[25]. Kışı Edirne'de geçiren Fatih Sultan Mehmed, uç beyi İsa Bey'in teşvik edici mektubu ile baharda yeniden Sırbistan üzerine sefere çıkmış ve bir haftadan az bir sürede Priştine yakınlarındaki Novabırda kalesini fethetmiştir[26]. Bu suretle Priştine 859/1454-1455 tarihinde nihai olarak Osmanlı egemenliğine girmiştir. Fethinden sonra kaza merkezi olan Priştine'ye Müslüman nüfus yerleşmeye başlamış ve reayanın ihtiyaçları doğrultusunda cami ve mescitler inşa edilmiştir. Kitabesinden elde edilen bilgiler

22 Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, s. 269; Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389-1526*, Brill, Leiden/Boston 2018, ss. 115–17.

23 Feridun M. Emecen, "Varna Muharebesi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı 2012, C. 42, s. 528; Colin İmber, *Varna Savaşı*, çev. Ayda Arel, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 44. Kiel, iade edilen topraklar arasında Priştine'nin de olduğunu ileri sürmektedir .Kiel, "Priştine", s. 346. Fakat son yapılan araştırmalar Priştine'de Osmanlı egemenliğinin tamamen son bulmadığını, burada bir Osmanlı kadısının var olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rahman Şahin, *Osmanlı Yönetiminde Vılçıtrın Sancağı (1450-1550)*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2020, ss. 20, Not 147 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

24 Halil İnalcık, İki Karanın Sultanı, İki Denizin Hakanı, Kâyser-i Rûm Fâtih Sultan Mehmed Han, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 232.

25 Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî (Osmanlı Tarihi 1299-1465, 19-22. Kitaplar)*, çev. Necdet Öztürk, 2. Baskı Çamlıca, İstanbul 2012, ss. 45–46; Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, s. 292; İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, çev. Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1957, ss. 112–13.

26 Şahin, *Osmanlı Yönetiminde Vılçıtrın Sancağı (1450-1550)*, ss. 19–23.

doğrultusunda şehir merkezinde 1460-1461 yılında Fatih Sultan Mehmed Camii'nin yapıldığı bilinmektedir[27]. Yine kitabesinden anlaşıldığına göre Çarşı Camii'nin inşası da Fatih Sultan Mehmed tarafından tamamlanmıştır.

Kısaca belirtildiği üzere Osmanlı hakimiyetinin Priştine ve civarındaki bölgede tesis edilmesi 1389-1455 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Yaklaşık yarım asırlık bu süreçte şehir Sırplar ve Osmanlılar arasında birçok kez el değiştirmiştir. Zikredilen tarih aralığında Osmanlı tahtında dört kez padişah değişikliği olmuştu. Belirtilen durumlar dikkate alındığında cami inşaatını başlatan padişah konusundaki ihtilafın nedenlerinden bir kısmı anlaşılmaktadır. Mevcut ihtilafın bir kısmı da Çarşı Camii'nin kitabelerinden kaynaklanmaktadır.

Çarşı Camii'nin inşa kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Fakat cami duvarının dış kısmında saçağa yakın yerde yuvarlak formlu iki adet tamir kitabesi mevcuttur[28]. Bunlardan ilkinde *"Gâzi Hüdâvendigâr meşheden esasını va'z itdi ve Fatih Sultan Mehmed Han-ı sânî'nin ikmali iş bu Camii-i kavâmi"* ikincisinde *"Velî-i nimet Gâzî Sultan Abdülhamid Han Efendimiz'in devr-i saltanatında, 1320'de inşa edilmiştir"* yazmaktadır.[29] Zikredilen kitabelerden ilkinde caminin yapımı, ikincisinde ise geçirmiş olduğu tamiratla ile ilgili bilgi verilmektedir. Kitabede caminin inşasını başlatan padişah için sadece "*Gâzi Hüdâvendigâr"* ifadesi kullanılmıştır. *Hüdâvendigâr* unvanı her ne kadar Sultan I. Murad için çokça kullanılmış olsa da hükümdar, amir, bey anlamına gelen[30]

27 Semavi Eyice, "Fâtih Camii", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı 1995, C. 12, s. 243.

28 Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri III (Yugoslavya)*, s. 156.

29 Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri III (Yugoslavya)*, s. 158; Konuk, İbrahimgil, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I-II*, s. 494. Hafız ve Asım 1. kitabeyi "Gâzi Hüdâvendigâr-ı şehid kim esâs-vaz' itdi ve Fâtih Sultan Mehmed Han-ı Sâni'nin ikmâli işbu câmi" şeklinde okunmuş, 2. Kitabe'de ise yapım tarihini 1220 olarak vermiştir. Hafız, Asım, "Priştine Kitabeleri", s. 79. Ayrıca bkz. Hafız, Asım, "Priştine Kitabeleri", s. 208.

30 Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2007, s. 378; Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 2. Baskı Gökkubbe, İstanbul 2017, s. 254.

bu unvanın Sultan I. Bayezid ile Sultan I. Selim için de kullanıldığı bilinmektedir[31]. Dolayısıyla sadece kitabelerden elde edilen bilgiler konunun aydınlatılmasında yetersiz kalmaktadır. Arşiv belgelerine bakıldığında ise caminin geçirmiş olduğu tadilatlarla ilgili çok sayıda belgeye ulaşmak mümkündür.

Mabedin Sultan II. Abdulhamid zamanında yapılan tamiratına ait 5 Zi'l-hicce 1315 / 27 Nisan 1898 tarihli belgede cami şu şekilde tarif edilmektedir: *"...Priştinede kâin Hüdâvendigâr gâzi hazretleri tarafından binâ olunup cennet-mekân ebu'l-feth gâzi Sultan Mehmed Han hazretleri cânibinden itmâm buyurulan Cami-i şerifin ..."32*. Benzer ifadelerin 7 Receb 1318 / 31 Ekim 1900 tarihli bir başka belgede de olduğu tespit edilmiştir[33]. Buradaki ifadeler cami duvarındaki 1320 / 1902-1903 tarihli birinci kitabe ile benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla zikredilen vesikalar *Gâzi Hüdâvendigâr'*ın kim olduğu konusunda net bir bilgi vermemektedir. Fakat daha erken tarihli arşiv malzemeleri incelendiğinde istenilen sonuca ulaşmak mümkündür. Bu kapsamda 13 Receb 1288 / 28 Eylül 1871 ve 7 Şevval 1288 / 20 Aralık 1871 tarihli belgelerde cami *"... Cennet-mekân Sultan Murad-ı sânî ve Fatih Sultan Mehmed tâbe serâhu hazretlerinin Prizren sancağı dâhilinde Priştine kazâsında ihyâ-kerdeleri olan iki adet Camii-i şerifin..."* şeklinde tarif edilmektedir[34]. Ayrıca 3 Muharrem 1289 / 13 Mart 1872 ve 13 Safer 1289 / 22 Nisan 1872 tarihli belgelerde ise *"...Priştine kasabasında cennet-mekân Sultan Murad Han-ı sânî ve Fatih Sultan Mehmed Han hazretlerinin ihyâ-kerdeleri olan iki adet Camii-i şerifin..."* ifadesi yer almaktadır *35*.

1871-1872 tarihli arşiv belgelerinden elde edilen bu bilgiler cami inşasını başlatan Osmanlı padişahının kim olduğu konusundaki ihtilafı gidermektedir. Belgelerde ve kitabede bulunan "*Gâzi*

31 Atilla Çetin, "Hudâvendigâr", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı y.y., C. 18, s. 285.
32 BOA, EV. MKT. 2367/74.
33 BOA, EV. MKT. 2592/44.
34 BOA, EV. MKT. 633/52; BOA, EV. MKT. 645/91.
35 BOA, EV. MKT. 625/77; BOA, EV. MKT. 625/155.

Hüdâvendigâr" nitelemesi ile Sultan II. Murad'ın kastedildiği açıktır. Ayrıca ulaşılan sonuç Şemseddin Sâmi'nin 1889-1898 yıllarında hazırladığı Kamûsü'l-a'lâm adlı eserinin Priştine maddesinde *"...cevâmi'-i şerîfesinin üçü büyük olup biri Sultan Murad Han-ı sânî tarafından bed' ile Sultan Mehmed Han-ı sânî tarafından ikmâl..."* şeklindeki ifade ile de teyit edilmektedir[36]. Bu bilgilerden hareketle caminin inşasına 1439-1444 tarihleri arasında başlandığı düşünülmektedir. Zira yukarıda bahsedildiği üzere bu tarih aralığında Priştine ve civarı doğrudan Osmanlı toprağı hâline gelmiştir.

Caminin isimlendirilmesi konusunda da farklılıklar bulunmaktadır. Bu mabedin Sultan Murad Camii, Küçük Fatih Camii, Çarşı Camii, Muradiye, Taş Camii veya Cami-i Sagir gibi birden çok isimle anılmasının nedeni bölgenin fetih sürecinin karmaşıklığının yanı sıra arşiv vesikalarındaki farklı nitelendirmelerdir.

Bu kapsamda şehrin en eski kayıtlarından tahrir defterlerine bakıldığında 1526 yılında cami ve etrafında oluşan mahalle *"Mescid-i Çarşu"37,* 1544 yılında *"Mescid-i Çarşu Cami'-i Cedid"38,* 1569 yılında ise *"Mescid-i Çarşu"39* şeklinde kaydedilmiştir. Sonraki tarihlerde Çarşı Camii'nin *"Cami-i Sagir"*[40]*,* Fatih Sultan Mehmed Camii'nin ise *"Cami-i Kebir"41* şeklinde kaydedildiği görülmektedir. Bu durumu XVIII ve XIX. yüzyıl boyunca da devam etmiştir[42].

Sonuç

İnşası ve ismi konusunda ihtilaf olan bu mabedin inşaatını başlatan Osmanlı padişahının kim olduğu arşiv belgeleri ile ortaya konulmuş,

36 Şemseddin Sami, *Kamûsü'l-A'lâm Cilt II*, İstanbul 1889, s. 1498.
37 BOA, TT.d 133, s. 161.
38 BOA, TT.d 234, s. 156.
39 TKGM, TADB, TTd 201, v. 299/b.
40 BOA, C. MF. 89/4405.
41 Eyüp Kul, *Alacahisar, Köstendil, Üsküp ve Vulçıtrın Sancaklarında Madencilik*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2019, s. 188.
42 VGMA. VGM DEFTER 232, s. 78; BOA, NFS.d 5730, s. 2; BOA, ML. VRD. TMT.d 15465, s. 60, 156.

caminin inşasına Sultan II. Murad zamanında başlandığı tespit edilmiştir. Caminin isim çeşitliliğine bölgenin fetih sürecinin katkı sunduğu, fakat bu durumun esas itibariyle arşiv vesikalarındaki farklı isimlendirmeden ileri geldiği düşünülmektedir. Bilinen ilk adı *Mescid-i Çarşu* olan bu mabet günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Tarihsel süreç içerisinde cami için kullanılan bütün isimler yerel halkın zihinlerinde halen canlılığını korumaktadır.

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri

1. Tapu Tahrir Defterleri (TT.d): 133, 234; 201.
2. Evkaf Mektubî Kalemi (EV. MKT): 625/77, 625/155, 645/91, 633/52, 2367/74, 2592/44.
3. Nüfus Defterleri (NFS.d): 5730.
4. Temettuat Defterleri (TMT.d) : 15465.
5. Cevdet, Maarif (C. MF.) 89/4405
6. Vakıf Defterleri (VGM DEFTER): 232.

B. Telif Eserler

Ağırakça, Ahmet, "Birinci Kosova Savaşı İle İlgili Kaynaklar", *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, ss. 21–27.

Asimov, Mücahit, "Kosova'da Esirgenmemiş Anıtlar", *ÇEVREN*, C. 3 (1974), s. 44–93.

Atsız, Nihal, "Âşıkpaşaoğlu Tevârîh-i Âl-i Osman", *Osmanlı Tarihleri I*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949, s. 77–318.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri III (Yugoslavya)*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2000.

Behiştî Ahmed Çelebi, *Târih-i Behiştî II Varidât-ı Sübhânî ve Fütuhât-ı Osmanî II (791- 907/1389-1502)*, çev. Fatma Kaytaz, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016.

Çetin, Atilla, "Hudâvendigâr", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı y.y., C. 18, s. 285.

Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2007.

Emecen, Feridun M., "Balkanlar ve Bosna Tarihi Bakımından Kosova Savaşının (1389) Önemi", *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, 3., Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s. 303–21.

———, "Kosova Savaşları", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı 2002, C. 26, ss. 221–24.

———, "Varna Muharebesi", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı 2012, C. 42, ss. 527–30.

Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî (Osmanlı Tarihi 1299-1465, 19-22. Kitaplar)*, çev. Necdet Öztürk, 2. Baskı., Çamlıca, İstanbul 2012.

Eyice, Semavi, "Fâtih Camii", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı 1995, C. 12, ss. 243–44.

Hafız, Nimetullah, Mücahit Asım, "Priştine Kitabeleri", *ÇEVREN*, S. 15 (1977), s. 75–93.

———, "Priştine Kitabeleri", *Vakıflar Dergisi*, C. XI (1978), s. 205–15.

İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, çev. Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1957.

İmber, Colin, *Varna Savaşı*, çev. Ayda Arel, Kitabevi, İstanbul 2007.

İnalcık, Halil, "Bayezid I", *Kuruluş Dönemi (1302 - 1481) Osmanlı Sultanları*, İSAM Yayınları, Istanbul 2015, s. 129–36.

———, *İki Karanın Sultanı, İki Denizin Hakanı, Kâyser-i Rûm Fâtih Sultan Mehmed Han*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

———, "Murad II", *Kuruluş Dönemi (1302 - 1481) Osmanlı Sultanları*, İSAM Yayınları, Istanbul 2015, s. 153–80.

İnalcık Halil, Mevlûd Oğuz, (çev.), *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtnâme*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989.

İnbaşı, Mehmet, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", *İslam Tarihi ve Medeniyeti*, Siyer Yayınları 2018, C. 12, ss. 21–94.

Kemalpaşazâde (İbn Kemal), *Tevârih-i Âl-i Osman III. Defter*, çev. Abdullah Satun, Çamlıca, İstanbul 2014.

Kiel, Machiel, "Priştine", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı 2007, C. 34, ss. 346–48.

Konuk, Neval, Mehmet Zeki İbrahimgil, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I-II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006.

Kul, Eyüp, *Alacahisar, Köstendil, Üsküp ve Vulçıtrın Sancaklarında Madencilik*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2019.

Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, çev. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013.

Öztürk Necdet, (çev.), *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000.

Pálosfalvi, Tamás, *From Nicopolis to Mohács A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389-1526*, Brill, Leiden/Boston 2018.

Şahin, Rahman, *Osmanlı Yönetiminde Vılçıtrın Sancağı (1450-1550)*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2020.

Şemseddin Sami, *Kamûsü'l-A'lâm Cilt II*, İstanbul 1889.

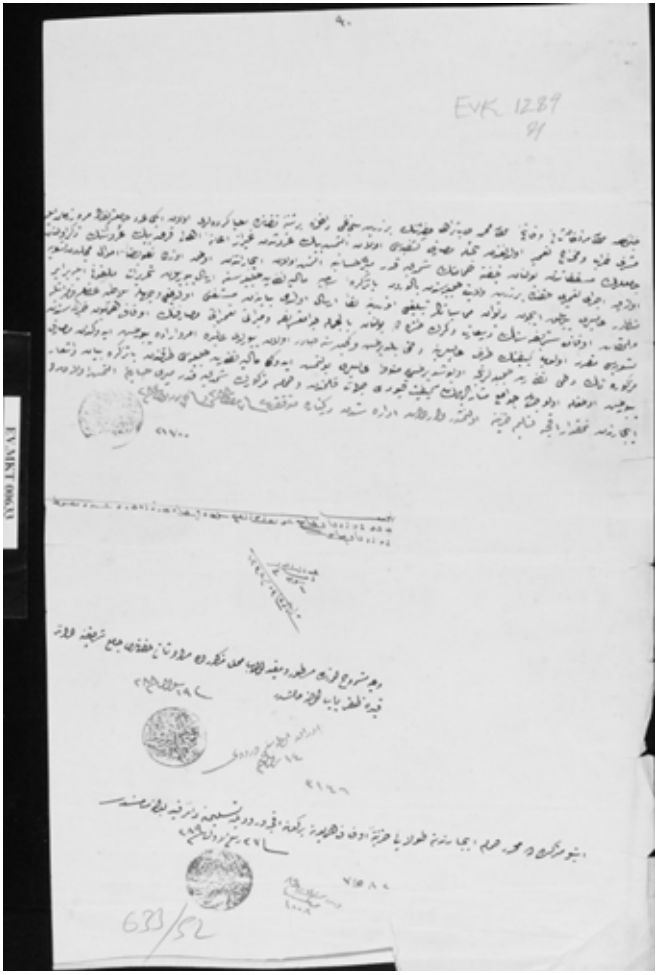
Türkmen, İlhan, "Osmanlı Devleti'nin Emrinde Bir Sırp Despotu: Stefan Lazareviç", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 28 (2013), s. 451–58.

Vırmiça, Raif, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999.

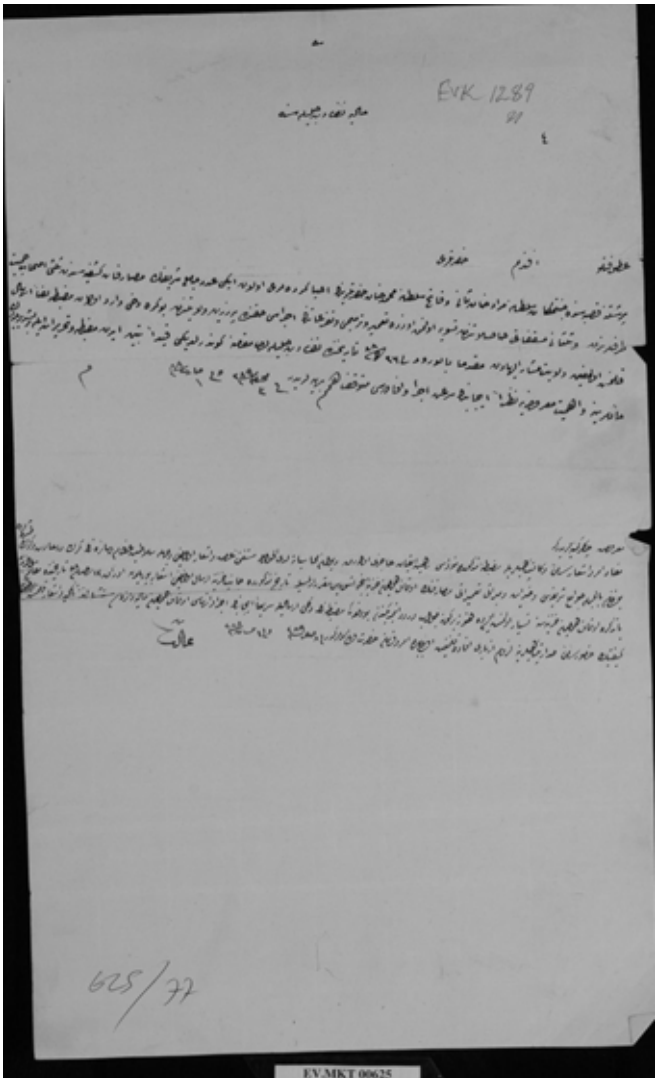
———, *Kosova Tekkeleri Türbeleri ve Kitabeli Mezar Taşları*, İstanbul 2010.

Yılmaz, Fehmi, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 2. Baskı., Gökkubbe, İstanbul 2017.

Ekler:

Ek 1: Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Evkaf Mektubi Kalemi, 7 Şevval 1288 / 20 Aralık 1871 tarihli belge

Ek 2: Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Evkaf Mektubi Kalemi, 3 Muharrem 1289 / 13 Mart 1872 tarihli belge